

ANTAL ATTILA
Történelem és aktualitás

Nagy Gáspár történelmi motívumokban, kultúrtörténeti alúziókban gazdag versei szinte kivétel nélkül jelen-vonatkozásúak, funkciójuk tehát nem pusztán a múltidézés. Különösen sokat bíznak az olvasóra azok a Nagy Gáspár-művek, melyek kevésbé ismert történelmi mozzanatokot ruháznak fel szimbolikus jelentéssel, hiszen e művek megértéséhez az értelmezőnek előbb az eseményt magát kell felidéznie. Az *Ott, Lepantónál...* a verseknek ebbe a körébe tartozik.

Az Európa, Ázsia és Afrika területeinek jelentős részét uraló Török Birodalom ereje megrendíthetetlennek, terjeszkedése megállíthatatlannak látszott a XVI. században. Az európai keresztény államokat hatalmi s (a reformáció terjedésével egyre növekvő) vallási ellentétek osztották meg. A korábbi századokban inkább szárazföldi hatalomnak számítót

Porta ráadásul ekkorra jelentős tengeri hatalommá is vált, s hajóhadával mind agresszívebben támadta a keresztény világ (elsősorban Velence) kereskedelmi pozícióit a Földközi-tenger keleti medencéjében.

A törökök 1571-ben elfoglalták a Velencéhez tartozó Ciprust, az elfogott velencei tiszteket megkínózták és kivégezték. Az oszmán terjeszkedés elleni harcot szívügyének tekintő V. Pius pápa kezdeményezésére ekkor spanyol–velencei–pápai szövetség (Szent Liga) jött létre, s az egyesített hajóhad 1571 októberében Lepantónál (ma Návpaktosz, Közép-Görögország) tönkrevverte a török flottát. (A spanyol katonák között ott küzdött az ifjú Cervantes, súlyosan meg is sérült, s ennek következtében bal karja egész életére használhatatlan maradt.)

Bár e fényes haditettel a szövetségesek megállították a törökök földközi-tengeri terjeszkedését, a győzelmet mégsem sikerült maradéktalanul kiaknázniuk, s a jövőjük sem úgy alakult, ahogy azt a siker pillanatában remélték. A Liga lelke, V. Pius a következő évben meghalt, a spanyol–velencei érdekkellentétek, kölcsönös féltékenykedések miatt a szövetség felbomlott, Ciprus végül török kézen maradt, Velence hatalma, befolyása – a fő vízi kereskedelmi útvonalaknak az óceánokra való áthelyeződése révén is – tovább csökkent, a spanyol hajóhad pedig a lepantói diadal után tizenhét évvel súlyos vereséget szenvedett az új, feltörekvő tengeri hatalomtól, Angliától. Végsősoron mind Velence, mind Spanyolország sorsa a hanyatlás lett.

A költemény egy feltételes mondatból indul, és ennek révén sajátos, az idősíkok összemérésén alapuló játékba vonja be az olvasót: a jelen (közel-múlt) fontos hírközlési eszközeinek, a rádióknak a lepantói csata idejében transzponált működését idézi meg.

A versbéli narrátor utal a tudósítás során háttérzajként hallatszó ágyúzásra (a kopog a „dió” szókap-

csolattal az ágyúgolyók becsapódása s az ősi dióhullás zaja között teremtve metaforikus kapcsolatot), majd átadja a szót egy másik beszélőnek (a korabeli tudósítóknak), ki lelkesen üdvözlöli a győzelmet. A XX. századra jellemző rádiós tudósítói modor és az enyhe archaizálás – „vezetésivel” – így együtt játékos-ironikus hatást kelt.

A korabeli hírközlő után újra a vers narrátorát halljuk, ki az idézett rádiószöveget Cervantesszel azonosítja, utal áldozathozatalára és jövőjére, majd a csata eredményét összegzi, s a győztesek egyikének, Spanyolországnak az 1588-as tengeri vereségét vetíti előre. A pillanatnyilag győztes hatalom jövőbeli megalázóját, az angol flotta későbbi vezérét a vers a XX. századi szleng elemeivel is élő könnyed, frivol stílusban mutatja be, szól nem épp feddhetetlen elő-

NAGY GÁSPÁR

Ott, Lepantónál... (1571. okt. 7.)

(egy privát csatakép – többszöri elképzelés gomolygó füstjében)

*Ha – 1571-ben
szól a rádió
októberi híradásban
kopog a „dió”*

*bizony kemény ágyúzástól
hullott a pogány
volt ott mindenféle végszó:
Allah és Akbár!*

*„Egyesített csapataink
künn a nyílt vizen
Don Juan d’Austria
vezetésivel*

*Lepantónál győztek győztek
végre győzelem!
– ujjonghat a tudósító –:
flottánk vérvízen”*

*aki nem más mint Cervantes
– karja ott veszett –
másik kézzel varázsol majd
remekműveket*

*„az Összevont flotta éle
itt Lepantónál
októberi vizet hasít
s ágyúszóra vár”*

*250 török hajó
s összefegyverei
lészen spanyol meg Pápai
sőt: velencei*

*Mint a színpad ha kiürül
oly üres a kép
de már az Óceán felől
jön Sir Francis Drake*

*aki akkor még alig Sir
többnyire kalóz
ánglus partoktól is többszáz
mértföldre hajóz*

*nem csipi a spanyolokat
annyi szent igaz
(a) Győzhetetlen Armadának
ez sem sok vigasz*

*Ha – 1571-ben
szól a rádió
így kezdené híradását
a tudósító:*

életéről (kalóz tevékenységéről), s ezzel mintha azt sugallná: a hatalmi küzdelmek kimenetele nem függ attól, ki szerzett korábban erkölcsi tekintélyt, s ki nem.

A költemény vége megszakítja a történeti események előrevetítését, s időben visszalép a lepantói csata kitörését megelőző pillanathoz. Az utolsó előtti versszak a kezdő szakasz variációja, s az első számú elbeszélő (narrátor) feltételes mondata ismét a második beszélő, a korabeli rádiós megszólalását vezeti be. A művet záró versszak – az idézett tudósítói szöveg – a bizakodás, a remény hangján ad pillanatképet az ütközet megkezdésére váró, harcra elszánt flottáról. A költemény egészére tekintő olvasó érzi, hogy e híradás idézésére az első számú elbeszélőt valamiféle nosztalgia ösztönzi.

Ha a verset a befogadó a Nagy Gáspár-i líra összefüggéseiből kiemelve mint a lepantói csatát s a spanyol hajóhad további sorsát felidéző s többletjelentést, katarzist csupán a történelmi eseményekből kicsiholó alkotásként olvassa, akkor is figyelemreméltó költői teljesítménynek ismerheti el. Amennyiben viszont az (addigi) életmű konnotációs rendszerére is figyelve értelmezi, eljuthat a rejtett (aktuális) jelentések megértéséhez.

Nagy Gáspár költészetének egyik legfontosabb motívuma – miként azt Görömbei András monográfiájának elemzései is igazolják – az „október”, mely gazdag szimbolikájával igen változatos módon utal 1956 őszeinek reményeire, csalódásaira, a történeti igazságtétel fontosságára és még sok, az '56-os történések kapcsán szóba jöhető tanulságra.* Kötetszerző tényezővé előlépve, különösen gazdagon és változatosan bomlik ki az „ősz”, az „október” jelképisége az 1982-ben (a forradalom 25. évfordulója után) megjelent *Földi pörök* című kötetben, mely az *Ott, Lepantónál...* strófáinak helyet ad.

Az olvasó számára már a cím alatt zárójelben szereplő – az egykori tengeri ütközet időpontját megjelölő – októberi dátum jelzés értékű, a verssel kapcsolatos elvárásait befolyásoló információ. A rádiós „időjáték” aztán meg is felel elvárásainak, hisz tudja, milyen szerep jutott 1956 októberében a rádióknak, miután a felkelők elfoglalták s szabaddá tették. A régmúltba visszaálmódott híradás stílusa, lelkesültsége ugyancsak az '56-os őszi rádiónyilatkozatait idézi. (Az ekkori megszólalásokra jellemző a forradalom győzelmének konstataciója. Íme, példaként egy részlet Tildy Zoltán október 30-i rádióbeszédéből: „Magyar Testvérek! A nemzet akarata, a nemzeti forradalom győzött! Ezt az akaratot képviselte az ifjúság a maga hősiességével, az írók, a munkások, a parasztok... az egész ország. Ezzel az akarattal szemben hiábavaló volt minden néven nevezhető erőszak és

ellenállás.”) A „cervantesi” tudósítás dőlt betűvel kiemelt záradéka („*flottánk vérvízen*”) igazi költői remekelés, hisz ha a beszámoló a lepantói csatához kötjük, a győzelemre utal, ám ha a közelmúlt forradalmával hozzuk kapcsolatba, a győzelmi jelentésbe csempészett borzongató előrejelzésként, tragédiát előrevetítő jóslatként (is) értelmezhetjük.

A régi tudósító Cervantesszel való azonosítása szintén érdekes megfeleltetésekre ad alkalmat. Cervantes, ahogy a Világirodalmi Lexikonban olvasható, „élete legjobb napjaként mindig a lepantói csatát emlegette, melyben lázas betegsége ellenére vitézül harcolt(...). 1573-ban részt vett a tuniszi hadjáratban, s két év múlva, remélve, hogy katonai érdemeit méltányolják (...), hazaindult Spanyolországba.” A gályát azonban, melyen utazott, Marseille előtt kalózok támadták meg, a későbbi író öt év szörnyű raboskodás után szabadult a fogságukból, ám otthon nem jutalom és elismerés várta, hanem nyomor, küszködés és hatósági packázás. Sorsa kísértetiesen emlékeztet az ötvenhatos forradalom hőseiére (vajon a vers szerzője gondolt-e erre is?), a mindkét korban megélt sorssal kapcsolatban felderenghet továbbá a befogadóban a gazdag asszociációs hálózat távoli pontjaként a Don Quijote-i életút példázata.

A költemény záradéka (10. és 11. versszak), vagyis a visszalépés a lepantói csatakezdést megelőző szép (mert reményteljes) pillanathoz, mintha azt szuggerálná az olvasónak, hogy a magyar forradalom tragikus kimenetelének ismeretében is fontos emlékezni ama október – a hónap neve újra szerepel az utolsó versszakban! – nagyszerű felbuzdulására, hisz ez adhat vigaszt, erőt a jelenben. A harcra kész, büszke flotta kimerevített képe megemeli a versvéget, a játékosságot pedig itt már egyértelműen átszínezi a büszkeség, a nosztalgia s a tragikus pátosz sajátos (és varázsos) elegye.

Az itt elillanó, ám a versben következetesen végigvitt s a tragikus tartalmakat elfedő (mímelt) játékosság szolgálatában áll a ritmus is. A nyolc és öt szótagos sorokban egyként ott lappang az időmértékes ritmus (a rövidebb sorok némelyike szabályos harmadfeles trocheusi sor) és az ütemhangsúlyos lüktetés (ám a soronkénti két ütem szótagszáma változó, s az ütemhatár sok esetben szót metsz el). Ugyancsak a szerzői játékos „nagyvonalúságra” vall az ütemelőzők (1. és 10. szakasz: első sor; 9. szakasz: 3. sor) s a félrím alkalmazása.

A költemény játékosságát gazdagítja, árnyalja a színházi képzetek bűvópatakszerű jelenléte. A történet, melyet a vers narrátora ismertet (s a másik, melyre titkon utal), mintha színjáték lenne. E színjátékiasság pedig a mű hangnemváltozatai közül inkább a kesernyés-ironikus árnyalatút erősíti.

* Görömbei András: Nagy Gáspár. Kalligram Könyvkiadó, 2004.